

3. Проект Закону «Про освіту» №3491-д від 04.04.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.

4. Рада прийняла за основу законопроект про освіту. Укрінформ від 24 жовтня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2096586-rada-prijnala-za-osnovu-zakonoproekt-pro-osvitu.html>.

5. Співаковський О. В. Плюси і мінуси закону «Про освіту». Освіта.ua від 24 жовтня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/blogs/52392>.

References

1. Konstytucija Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» №1060–XII vid 23.05.1991 – Vidomosti Verhovnoi Rady URSR (VVR), 1991, №34, st.451.

3. Projekt Zakonu «Pro osvitu» №3491–d vid 04.04.2016. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.

4. Rada prinyjala za osnovu zakonoproekt pro osvitu. Ukrinform vid 24 zhovtnja 2016 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2096586-rada-prijnala-za-osnovu-zakonoproekt-pro-osvitu.html>.

5. Spivakovskij O. V. Pljusy i minusy zakonu «Pro osvitu». Osvita. ua vid 24 zhovtnja 2016 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/blogs/52392>.

Legenkiy M. I., Ph.D., associate professor, doctoral candidate of the department of administrative law and process, National University «Lviv Polytechnic» (Ukraine, Lvov), gileya.org.ua@gmail.com

Draft of the main law on education – perspectives and threats

The Draft Law of Ukraine «About education» was analyzed. The actuality and importance of the given draft law was characterized, and therefore the necessity of its adoption and implementation. Problematic aspects and contradictions of the draft law were defined. Recommendations to improving the formulation of the problematic norms were proposed.

Keywords: education, reforming of the educational sphere, draft Law of Ukraine «About education», legal not correspondence.

* * *

УДК 37.02:316.61–027.21

Васюк Ю. А.,
аспірантка кафедри філософії, Мелітопольський
державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького (Україна,
Мелітополь), 6178113@mail.ru

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПРОСТІР САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

На основі сучасних філософсько-освітніх позицій проаналізовано освітнє середовище як простір самовизначення особистості. Зосереджено увагу на розумінні середовища як своєрідного соціокультурного феномену представниками соціології, психології, філософії, педагогіки. З опорою на визначені позиції конкретизовано освітнє середовище як компонент загальнокультурного простору, у якому взаємодіють різні процеси і чинники включення людини в культурні зв'язки з суспільством, набуття нею досвіду самостійної культурної діяльності й опанування навчаннями в цьому середовищі можливостями самовизначення. Поняття «освітній простір» розглянуто як родову характеристику освітнього середовища, що становить масштабний соціокультурний контекст та значною мірою є джерелом тих необхідних соціокультурних трансформацій, які неминує відображатися на кожному з визначених типів освітніх середовищ.

Ключові слова: соціокультурний простір, середовище самовизначення людини, освітнє середовище, види педагогічного середовища, ресурси й умови самовизначення особистості.

Сучасна система освіти є комплексним чинником трансформації українського суспільства, запорукою його входження у світовий соціокультурний контекст; її модернізація передбачає здійснення цілої низки

заходів, яка слугує механізмом переведення всієї освітньої галузі країни на якісно новий рівень. Процес реформування освіти зорієнтований першочергово на трансформацію організаційної структури та моделей різних навчальних закладів, вдосконалення змісту навчання, зміну навчально-методичного забезпечення. Більш глибокі перетворення й функціонування всієї структури освітньої системи з неминучістю призводять до зміни взаємозв'язків між її окремими елементами, а також до виникнення нових освітніх структур. Цілісність і стійкість освіти, ефективність її функціонування в умовах суспільних трансформацій може бути збереженою шляхом розроблення комплексних наукових основ забезпечення неперервності освіти й підтримки функціонування її як системи в перехідний період, що передбачає розробку відповідних концепцій та антикризових заходів, здатних максимально елімінувати негативні наслідки можливого розбалансування усієї системи.

Важливим при цьому є створення спеціального механізму взаємодії національної освітньої системи з освітніми системами інших країн для забезпечення наступності освіти в країні в контексті основних тенденцій розвитку міжнародного освітнього простору. Тому на часі перед філософією освіти постає правильне тлумачення термінів «простір» і «середовище» як актуальних у філософсько-культурологічному вимірі проблеми, а складні процеси соціальних змін у державі зумовлюють пошуки нового розуміння сутності таких понять як «освітній простір» та «освітнє середовище».

Аналіз значного масиву джерел доводить, що вченими ґрунтовно досліджено теоретико-методологічні засади педагогічної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Клепко, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Кушнір, О. Мороз, В. Радул, В. Сластьонін та ін.) і умови самовизначення особистості у вищих педагогічних навчальних закладах (О. Глузман, Р. Гуревич, А. Лисенко, В. Лозова, Н. Мойсеюк, Р. Олексенко, О. Пометун, Л. Римар, С. Сисоєва, Г. Тарасенко та ін.). Також широкому колу питань професійного саморозвитку сучасного вчителя присвячені праці філософів освіти та педагогів (А. Алексюк, Н. Бібік, В. Бондар, П. Гусак, О. Киричук, В. Луговий, Н. Кічук, О. Савченко, Г. Товканець, Ю. Шаповал, В. Шахова та ін.).

Аналіз літератури з проблеми дослідження уможливорює висновок про те, що питання тлумачення освітнього середовища в закладах освіти є актуальним для української педагогічної науки, його нинішня розробка ведеться з урахуванням досягнень світової науки: у монографіях дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції та класифікації дефініції «середовище» (С. Сергеев, В. Ясвін, К. Ясперс та ін.); набув поширення термін «освітнє середовище» (С. Бондаревська, В. Веснін, І. Левицька, А. Лукіна, І. Улановська, О. Ярошинська та ін.); проведено низку спроб типізувати освітні середовища. Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Буєва, Ю. Кулюткін, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, В. Петрівський, Н. Селіванова, С. Тарасов І. Якиманська та ін., «творче освітнє середовище» – К. Приходченко, В. Ясвін. У сучасних умовах інформатизації суспільства широко вживаним є термін «інформаційно-освітнє середовище навчального закладу» (А. Білощичкий, С. Лещук); проблематиці формування освітнього середовища

загальноосвітнього навчального закладу присвячені роботи А. Каташова, В. Панов, Т. Осипова та ін.

Метою цієї наукової розвідки є узагальнення провідних наукових позицій і підходів, котрі уможливають розуміння освітнього середовища як своєрідного соціокультурного простору самовизначення особистості.

Ретроспективне дослідження сукупності наукових праць з проблеми засвідчило – поняття «середовище» є предметом вивчення філософії, соціології, антропології, психології, педагогіки та інших наук. Цей термін у найбільш поширеному значенні тлумачиться як «оточення, сукупність природних умов, у яких проходить діяльність людського суспільства, живих організмів» [6]; у філософії його розглядають у двох основних аспектах: вузько середовище трактують як сукупність природних умов, у яких проходить діяльність людського суспільства й організмів [17, с. 435]; у широкому розумінні – посилюється соціальний аспект життєдіяльності людей та середовище визначається як суспільні, матеріальні й духовні умови їхнього існування [18]. Таке трактування співзвучне з соціологією, що оперує терміном «соціальне середовище», який означає:

1) сукупність матеріальних, соціальних, політичних, економічних й духовних умов існування, формування і діяльності індивідів та соціальних груп;

2) фрагмент навколишнього світу, що складається із взаємодіючих індивідів, груп, інститутів, культур тощо [14, с. 338]. Водночас підкреслюється, що навколишнє середовище має вирішальний вплив на формування і розвиток особистості, зокрема важливим визначається мікросередовище як інтегральна сукупність «соціальних груп, соціальних спільнот, соціальних інститутів і соціальних організацій, із якими пов'язаний індивід у процесі соціалізації, міжособистісного спілкування й діяльності» [15, с. 947].

Отже, у філософії й соціології середовище розуміється як сукупність різних (природних, соціальних, політичних, економічних, духовних) умов існування індивіда, у яких відбувається розвиток і самовизначення особистості.

У психологічній науці поняття «середовище» має свої специфічні ознаки:

1) як характеристика того, що протистоїть людині в навколишньому світі, котрий, на відміну від самої людини, називається середовищем;

2) як те, що відрізняється від свідомості, психіки людини, знаходиться поза ними [5, с. 237];

3) як сукупність природних умов;

4) як суспільно-історична дійсність, природне й соціальне середовища [1, с. 229];

5) як сукупність умов, що оточують людину і взаємодіють із нею як з організмом та особистістю, причому у взаємодії середовища й особистості зміни особистості можуть відставати від змін середовища, що викликає протиріччя, врахування яких є важливим для процесів виховання і перевиховання особистості [10, с. 141]. Отже, у психології поняття «середовище» розкривається через взаємозв'язок із поняттями «оточення», «умови, що відображають взаємодію людини й навколишнього світу», «обставини діяльності особистості».

У вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі до поняття «середовище» вноситься різне змістове наповнення. Уперше у вітчизняній педагогіці його використав засновник теорії фізичного виховання

особистості П. Лесгафт, який прослідкував зв'язок особистісного розвитку з конструкцією педагогічного середовища. Важливість значення середовища у вихованні людини підкреслювали К. Ушинський, Г. Ващенко, В. Сухомлинський та інші відомі вчені. У XX столітті ідея виховання середовищем знайшла своїх прихильників серед творців соціально-особистісного підходу (А. Калашников, С. Шацький, А. Макаренко та ін.); цими педагогами підкреслювалася залежність навчання від характеру суспільних відносин, що втілювалося у дидактичному принципі зв'язку навчання з життям. Практичну реалізацію ідеї виховання середовищем у зарубіжній педагогіці було здійснено в діяльності німецьких «сусідських» інтегрованих шкіл (Нігермайер, Циммер), французької «паралельної школи» (Бло, Порше, Ферра), американських «шкіл без стін» (Уолтер, Уотсон, Хоскен) [3, с. 92].

Нині теорія середовища отримала свій подальший розвиток, у філософсько-освітньому аспекті поняття провідною стала категорія «взаємодія». Відповідно, сучасними вченими виділяються різні види педагогічного середовища: природне, предметно-просторове, естетичне, освітнє, соціально-педагогічне, соціокультурне тощо. У сучасній філософії освіти середовище розглядається як: життєві умови людини, її оточення, пов'язане спільністю цих умов, обстановка [19, с. 1255]; як соціальний простір людини, зона безпосередньої активності індивіда, його найближчого розвитку та дії, феномени соціального та особистого життя людини: досвід минулого життя, досвід спілкування, вплив засобів масової інформації тощо [2]. Отже, в педагогічному сенсі середовище тлумачиться як оточення людини, умови, при яких вона взаємодіє з цим оточенням та які мають певний вплив на розвиток особистості, активізують або гальмують цей процес. Поширення набуло поняття «освітнє середовище». З опорою на філософські й соціологічні позиції вчені розуміють освітнє середовище як складник соціокультурного простору, у якому взаємодіють різні освітні процеси і їхні компоненти та де людина з раннього віку включається в культурні зв'язки з суспільством, набуває досвіду самостійної культурної діяльності [2].

У більшості сучасних досліджень (Ю. Кулюткін, В. Слободчиков, В. Панов, С. Тарасов, В. Ясвін і ін.) освітнє середовище трактується з позиції взаємодії особистості з навколишнім середовищем, яке представлене сукупністю різних обставин:

– система впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [22, с. 28];

– соціальних, культурних, а також спеціально організованих психолого-педагогічних умов, у взаємодії яких з індивідом відбувається становлення й самовизначення особистості [16, с. 4];

– педагогічно організована система умов, впливів і можливостей для задоволення ієрархічного комплексу потреб особистості і трансформації цих потреб у життєві цінності, що забезпечує активну позицію особистості в освітньому процесі, обумовлює її розвиток і саморозвиток [8, с. 41];

– система впливів і умов, які створюють можливості розкриття інтересів і здібностей, творчого потенціалу забезпечення задоволення потреб особистості, використання

освітніх технологій відповідно до її вікових особливостей [7, с. 85].

Отже, при формулюванні визначення освітнього середовища ми спираємося на точку зору В. Ясвіна і розглядаємо це поняття як сукупність умов, впливів і можливостей, що створюють простір для розкриття інтересів і здібностей особистості забезпечують її активну позицію в процесі особистісного розвитку, саморозвитку і самовизначення.

Зі сказаного вище витікає ще один значущий аспект проблеми, яка нами досліджується. Останнім часом у наукових публікаціях, матеріалах науково-дослідних конференцій і семінарів зустрічаємо такі терміни як «освітнє середовище», «розвивальне середовище», «інформаційний простір» тощо. Більшість учених підкреслюють, що «простір» і «середовище» є поняттями близькими, але не синонімічними, розглядаючи простір як набір умов, певним чином пов'язаних між собою, котрі можуть здійснювати вплив на особистість, при цьому в понятті простору не передбачена включеність індивіда, оскільки простір може існувати й незалежно від людини [4; 9].

Згідно з позицією В. Слободчикова, освітній простір містить три взаємопов'язані предметні проекції – освітні середовища, освітні інститути, освітні процеси. Причому, під освітнім середовищем ученим розглядаються соціокультурні форми предметності, які в тому чи іншому вигляді містять і реалізують зміст освіти, мають нормативно закріплену систему діяльності суб'єктів освіти. У пропонованій ним моделі освітнього простору кожен зі згаданих елементів визначається перетином двох інших: середовище зумовлюється сукупністю освітніх інститутів і освітніх процесів; освітній інститут нормативно визначає й організовує зміст освітнього середовища та освітніх процесів; характер освітнього процесу зумовлюється типом освітнього інституту, змістом і можливостями освітнього середовища [11, с. 181–190; 12].

В. Ясвіним освітнє середовище розглядається як система впливів, умов і можливостей розвитку особистості та формування її відповідно до визначеного зразка. При цьому зазначені вплив, умови й можливості зумовлюються соціальним та просторово-предметним оточенням, утвореним середовищем [22, с. 131]. Соціальний компонент – це простір міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу, у якому відбувається спільна розбудова ними освітнього середовища як предмета й ресурсу освітньої діяльності, відтак – самовизначення кожної особистості залежить від способу організації цієї взаємодії. Освітнє середовище вчений розглядає як центр освітнього простору, що задає цілі, зміст і механізми організації освіти за допомогою тих освітніх ресурсів, якими вона володіє. Освітні ресурси – елементи соціального і просторово-предметного оточення, які представляють собою «змістовні фрагменти культурної діяльності» людства [22, с. 105], що, своєю чергою, певним чином впливає не тільки на зміст освітнього середовища, а й на тип освіти або предмет спільної діяльності в межах освітнього процесу.

Поняття освітнього середовища, на думку В. Слободчикова, віддзеркалює взаємозв'язок умов, які забезпечують розвиток конкретної людини, але в цьому випадку передбачена не лише її присутність у середовищі,

а й взаємодія оточення з нею як із суб'єктом взаємовпливу. Під освітнім середовищем учений також розглядає соціокультурне оточення особистості, створене природним або штучним шляхом, яке включає різні набори засобів і змісту освіти, здатні забезпечити її самовизначення й продуктивну освітню діяльність. Освітнє середовище тлумачиться ним як багатовимірною системою, адекватною сучасним потребам суспільства, що відповідає тенденціям розвитку культури, економіки, виробництва і технологій; важливою ознакою сучасного освітнього середовища розглядається взаємодія значної кількості локальних освітніх середовищ, спільне використання різноманітних методів, прийомів та інновацій педагогами багатьох країн, що сприяє розвитку сфери освіти загалом та є проявом тенденції до інтеграції освітніх процесів у різних країнах у цілісний світовий освітній простір. Таким чином, середовище – сукупність умов, обставин, оточуюча індивіда обстановка, воно не є чимось однозначним і завчасно відомим. Середовище розпочинається там, де відбувається зустріч суб'єктів педагогічного формування, де стає можливим спільне проектування й побудова можливостей самовизначення особистостей і де між окремими інститутами, програмами, суб'єктами освіти, освітніми функціями починають вибудовуватися певні зв'язки й закономірності [12].

Отже, освітнє середовище – це спеціально змодельовані місце й умови, які забезпечують різноманітні варіанти вибору оптимальної траєкторії формування і розвитку, а відтак – самовизначеності особистості. Наголошуючи на особливій організації освітнього середовища, учені підкреслюють важливість і необхідність організації суб'єкт-суб'єктного впливу на розвиток особистості. Суб'єкт, який керує освітнім процесом (педагог або батьки), забезпечує систему дій із перетворення середовища в засіб діагностики, проектування й продукування виховного результату. У педагогічній науці і практиці виокремлений особливий середовищний підхід як теорія і технологія опосередкованого управління процесами формування та розвитку особистості, тобто – цілеспрямованого керування засобами й можливостями середовища. Учені – представники цього підходу – пропонують змістити акценти в діяльності педагога з активної взаємодії з особистістю того, хто навчається, на процеси формування навчального середовища, яке сприятиме його самонавчанню, саморозвиткові й самовизначеності в подальшому житті.

Будь-яке середовище характеризується динамічністю й невизначеністю, особливо – в складні періоди розвитку суспільства. Істотною ознакою освітнього середовища є його здатність до трансформацій. Освітньому середовищу властиві рухливість і мінливість, оскільки воно утворюється в результаті безлічі подій і ситуацій, це середовище весь час динамічно трансформується, його компоненти вступають у нові відносини й утворюють нові форми, причому модель цього середовища, на якому б етапі розвитку вона не знаходилася, не може бути завершеною, ніколи не має закінченої, повної форми, якій властиві впорядкованість і стабільність [20].

Усі види соціальних відносин в освітньому середовищі організовуються у відповідності з чіткою системою правил (норм), тому в означеному контексті свого сенсу набуває смислова впорядкованість як важлива умова забезпечення адекватності освітнього середовища.

Освітнє середовище як джерело різнопланового культурного досвіду є специфічною сукупністю впливів. Елементи культури у відповідності з цілями і завданнями навчання, виховання, професійної підготовки тощо також перетворюються в освітній середовищний ресурс. Чим більшою є кількість фрагментів культури, які будуть перетворені в освітній ресурс, тим результативнішим і впливовішим буде освітнє середовище, тим більше можливостей для самовизначення особистості воно забезпечить. Як набір можливостей успішного опанування необхідного соціального досвіду середовище відображає сукупність конкретних умов, котрі дозволяють оптимізувати процес взаємодії і взаємовпливу в освітній сфері, при цьому кожна умова також становить відповідний освітній середовищний ресурс.

Стосовно структурно-змістової характеристики середовищних ресурсів учені виділяють кілька сфер освітнього середовища: предметну, просторову, організаційно-сміслову, соціально-психологічну. Запропонований підхід до визначення структури освітнього середовища дозволяє виокремити такі поняття як «розвивальне особистісно зорієнтоване освітнє середовище», «адаптивне освітнє середовище», «безбар'єрне освітнє середовище». Аналіз освітнього середовища з позицій специфіки забезпечуваних середовищних впливів (наскільки вони мають розвивальний ефект, враховують різноманітні потреби та інтереси особистості, сприяють її життєвому самовизначенню й самореалізації) дозволяє пояснити сутність розвивального особистісно зорієнтованого середовища; розуміння освітнього середовища з точки зору наявності в ньому можливостей для успішного засвоєння елементів культури кожним суб'єктом з урахуванням його індивідуальних внутрішніх ресурсів, здібностей і задатків надає змогу конкретизувати сутність поняття адаптивного освітнього середовища, у той час як аналіз освітнього середовища з точки зору наявності у ньому умов, що сприяють профілактиці небажаних наслідків негативних впливів на життєдіяльність суб'єктів освіти, дозволяє трактувати його як безбар'єрне освітнє середовище [13; 21].

Отже, освітнє середовище – це сукупність локальних середовищ, у яких функціонує особистість («я – ситуація», сім'я, клас або навчальна група, заклад освіти, подвір'я, мікрорайон тощо), що забезпечують їй пізнання, розвиток і самовизначення. Основним елементом усіх видів освітнього середовища розглядається середовищний ресурс, представлений у вигляді середовищних впливів і середовищних умов; поняття ж «освітній простір» розглядаємо як родову характеристику освітнього середовища, що становить масштабний соціокультурний контекст та значною мірою є джерелом тих необхідних соціокультурних трансформацій, які неминуче відображаються на кожному з визначених нами типів освітніх середовищ.

Список використаних джерел

1. Богозов Н. З., Психологический словарь / Н. З. Богозов, И. Г. Гозман, Г. В. Сахаров; под ред. Н. Ф. Добрынина, С. Е. Советова. – Магадан, 1965. – 292 с.
2. Крылова Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – М.: Народное образование, 2000.
3. Кукушин В. С. Общие основы педагогики: учебное пособие для студентов педагогических вузов / В. С. Кукушин. – М.: Ростов н/Д: МарТ, 2006. – 224 с.
4. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности / Ю. Кулюткин, С. Тарасов // Новые знания. – 2001. – №1.

5. Немов Р. С. Психология: словарь-справочник. В 2 ч. Ч.2 / Р. С. Немов. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 352 с.

6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 53 000 слов / С. И. Ожегов; под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: Оникс: Мир и образование, 2007. – 640 с.

7. Осипова Т. А. Социально-личностное самоопределение учащихся в условиях художественноэстетической среды: дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Осипова. – Тюмень, 2006. – 188 с.

8. Панов В. И. Одаренные дети: выявление-обучение-развитие / В. И. Панов // Педагогика. – 2001. – №4. – С.30–44.

9. Панова А. Н. Образовательная среда как одно из условий развития личности // www.t21.rgups.ru/archive/doc2011/11/12.doc.

10. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учебное пособие для учебных заведений профтехобразования / К. К. Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1984. – 174 с.

11. Слободчиков В. И. Образовательная среда / В. И. Слободчиков. – М., 1997.

12. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология развития человека. Развитие субъективной реальности в онтогенезе / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев // Учеб. пособие. ПСТГУ. – Москва, 2013. – 319 с.

13. Словарь социологических терминов: http://mirslouvrei.com/content_soc/SREDA-2660.html.

14. Социологический энциклопедический словарь. – М.: М-Норма, 1998. – 480 с.

15. Социология: энциклопедия. – Минск: Книжный дом, 2003. – 1311 с.

16. Тарасов С. В. Образовательная среда и развитие школьника / С. В. Тарасов. – СПб.: ЛОИРО, 2003. – 139 с.

17. Философия: энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2004. – 1072 с.

18. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталь. – Изд. 3-е. – М.: Политиздат, 1975. – 519 с.

19. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / под ред. С. Я. Батышева. – М.: АПО, 1999.

20. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження / О. Ярошинська // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – №4 (Ч.1). – С.104–109.

21. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

22. Ясвин В. А. Тренинг педагогического взаимодействия в творческой образовательной среде / В. А. Ясвин; под ред. В. И. Панова. – М.: Молодая гвардия, 1997. – 176 с.

References

1. Bogozov N. Z., Psihologicheskiy slovar / N. Z. Bogozov, I. G. Gozman, G. V. Saharov; pod red. N. F. Dobryinina, S. E. Sovetova. – Magadan, 1965. – 292 s.

2. Kryilova N. B. Kulturologiya obrazovaniya / N. B. Kryilova. – M.: Narodnoe obrazovanie, 2000.

3. Kukushin V. S. Obschie osnovy pedagogiki: uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh vuzov / V. S. Kukushin. – M.: Rostov n/D: MarT, 2006. – 224 s.

4. Kulyutkin Yu. Obrazovatel'naya sreda i razvitie lichnosti / Yu. Kulyutkin, S. Tarasov // Novyye znaniya. – 2001. – №1.

5. Nemov R. S. Psihologiya: slovar-spravochnik. V 2 ch. Ch.2 / R. S. Nemov. – M.: VLADOS-PRESS, 2003. – 352 s.

6. Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyka: ok. 53 000 slov / S. I. Ozhegov; pod obsch. red. prof. L. I. Skvortsova. – 24-e izd., ispr. – M.: Oniks: Mir i obrazovanie, 2007. – 640 s.

7. Osipova T. A. Sotsialno-lichnostnoe samoopredelenie uchashihsya v usloviyah hudozhestvennoesteticheskoy sredy: dis. ... kand. ped. nauk / T. A. Osipova. – Tyumen, 2006. – 188 s.

8. Panov V. I. Odarennyye deti: vyiyavlenie-obucheniye-razvitie / V. I. Panov // Pedagogika. – 2001. – №4. – S.30–44.

9. Panova A. N. Obrazovatel'naya sreda kak odno iz usloviy razvitiya lichnosti // www.t21.rgups.ru/archive/doc2011/11/12.doc.

10. Platonov K. K. Kratkii slovar sistemiy psihologicheskikh ponyatiy: uchebnoe posobie dlya uchebnykh zavedeniy proftehhobrazovaniya / K. K. Platonov. – 2-e izd., pererab. i dop. – M.: Vyissh. shk., 1984. – 174 s.

11. Slobodchikov V. I. Obrazovatel'naya sreda / V. I. Slobodchikov. – M., 1997.

12. Slobodchikov V. I., Isaev E. I. Psihologiya razvitiya cheloveka. Razvitie sub'ektivnoy realnosti v ontogeneze / V. I. Slobodchikov, E. I. Isaev // Ucheb. posobie. PSTGU. – Moskva, 2013. – 319 s.

13. Slovar sotsiologicheskikh terminov: http://mirslouvrei.com/content_soc/SREDA-2660.html.

14. Sotsiologicheskii entsiklopedicheskii slovar. – M.: M-Norma, 1998. – 480 s.

15. Sotsiologiya: entsiklopediya. – Minsk: Knizhnyiy dom, 2003. – 1311 s.

16. Tarasov S. V. Obrazovatel'naya sreda i razvitiye shkol'nika / S. V. Tarasov. – SPb.: LOIRO, 2003. – 139 s.

17. Filosofiya: entsiklopedicheskii slovar / pod red. A. A. Ivina. – M.: Gardariki, 2004. – 1072 s.

18. Filosofskiy slovar / pod red. M. M. Rozental. – Izd. 3 –e. – M.: Politizdat, 1975. – 519 s.

19. Entsiklopediya professional'nogo obrazovaniya: v 3 t. / pod red. S. Ya. Batiyisheva. – M.: APO, 1999.

20. Yaroshinska O. Seredovischniy pidhid v profesiyinuy osviti: teoretichni zasady ta perspektivi vprovadzhennya / O. Yaroshinska // Problemi pidgotovki suchasnoho vchityela. – 2011. – №4 (Ch.1). – S.104–109.

21. Yasvin V. A. Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu / V. A. Yasvin. – M.: Smyisl, 2001. – 365 s.

22. Yasvin V. A. Trening pedagogicheskogo vzaimodeystviya v tvorcheskoy obrazovatel'noy srede / V. A. Yasvin; pod red. V. I. Panova. – M.: Molodaya gvardiya, 1997. – 176 s.

Vasiuk Yu. A., graduate student of the Department of Philosophy, Melitopol State Bohdan Khmelnytsky Pedagogical University (Ukraine, Melitopol), 6178113@mail.ru

Educational environment as a space of self-determination of personality: theoretical aspect

In the article on the basis of modern philosophical and educational positions there is analyzed the educational environment as a space of self-determination of personality. Attention is focused on understanding the environment as a kind of socio-cultural phenomenon by representatives of sociology, psychology, philosophy, pedagogy. It was found that in the philosophy the environment is considered as a set of material and spiritual conditions of existence of society and every person in it; psychologists interpret this concept as an organism and personality, and personality changes may not coincide with changes in the environment. Sociology use the term «social environment», which is interpreted as a combination of material, social, political, economical and spiritual conditions of existence, formation and activity of individuals and social groups; as a fragment of surrounding world, which is composed of interacting individuals, groups, institutions, cultures etc., as the microenvironment, which is the integrated set of «social groups, social communities, social institutions and social organizations, which are related to the individual in the process of socialization, interpersonal communication and activity». Basing on defined positions there were specified the educational environment as a component of general cultural space, in which there is an interaction of different processes and factors of including the person to the cultural connections with society, its acquiring the experience of independent cultural activities and acquiring the possibilities of self-determination, which are available in this environment. As an important feature of the modern educational environment there was considered the interaction of a significant number of local educational environments, common use of different methods, techniques and innovations by educators in many countries, which contribute to the development of education sector in general and is a manifestation of the trend towards integration of educational processes in different countries into the integrated world educational space.

Keywords: socio-cultural space, the environment of self-determination of personality, educational environment, types of pedagogical environment; resources and conditions of self-determination of personality.

* * *

УДК 378.1:378.4+378.225;123.1:140.8

Гриценко М. В.,
кандидат філософських наук, старший науковий
співробітник відділу політики та врядування
у вищій освіті, Інститут вищої освіти НАПН України
(Україна, Київ), mari_na@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОНОМІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ І АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Актуалізується необхідність реформування національної системи освіти в Україні, що має супроводжуватися якнайширшим забезпеченням принципів академічної свободи та інституційної автономії, і стати своєрідним фундаментом демократичних трансформацій, які стосуються всієї національної соціальної системи. Розкрито основні параметри та змістовні характеристики принципів академічної свободи та автономії університетів в контексті реформування університетської освіти. Визначено, що автономія

університетів постає глобальною цінністю і умовою стратегічного розвитку конкурентоспроможного суспільства. Наголошується, що наближаючись до європейських норм, українські університети мають продовжувати розробляти ефективні механізми автономізації вищої освіти на засадах академічної свободи спочатку на регіональному, а далі – на всеукраїнському рівні.

Ключові слова: вища освіта, університет, освітня модель, академічна свобода, автономія університету, викладач, науково-дослідна діяльність, освітні перетворення.

Світова практика свідчить про те, що вища освіта є вагомим чинником соціально-економічного розвитку конкурентоспроможного суспільства. У свою чергу, розвиток власне вищої освіти спирається на розуміння того, що університет є інституцією суспільства, і тому має знаходитися за межами державного втручання. Його відповідальність – це відповідальність перед суспільством. Чи є академічна свобода її автономія ознакою вітчизняного університету, чи це прерогатива виключно західноєвропейського університету?

Відповідаючи на це запитання, слід зауважити, що сьогодні академічна свобода та автономія накладають відбиток на моделі управління, фінансування, організації навчання західноєвропейських університетів. Академічна свобода та автономія забезпечують демократизм, раціональність і прагматизм в організації навчального процесу, децентралізацію управління в університетах, самостійність університетських підструктур при проведенні наукової, освітньої, економічної або міжнародної діяльності, свободу для викладачів і студентів брати участь в соціальному й політичному житті суспільства. Актуальність вище наведених положень додатково заострюється з наростанням небезпек суперечливості і складно прогнозованої сучасності. Істотна суперечність між нагальною потребою пошуку оптимальної освітньої моделі університету в Україні та відсутністю філософсько-методологічного підґрунтя для цього складає зміст наукової проблеми, на розв'язання якої спрямована дана стаття.

Серед вітчизняних науковців, які досліджують проблеми університетської освіти, академічної свободи, автономії університетів слід виокремити В. Андрущенко [1], М. Згуровського [8], В. Єрмоленка [7], В. Савельєва [11], В. Савчука [12], С. Пролеєва [13], М. Полякова [12] та інших.

Аналізу змісту університетської освіти присвячені праці зарубіжних філософів, соціологів, педагогів – В. Гумбольдта [5], Дж. Діалава [17], Г. Гельмгольца [4], Б. Рідінгса [21], М. Полані [20], Дж. Ньюмена [10], а в наші дні М. Квієка [19], Ф. Альбаха [16] Б. Фіапшева [15] та багатьох інших, в яких увага акцентується на соціальній ролі університету як центру виховання інтелектуальної еліти.

Для предметного розгляду принципів академічної свободи та автономії університетів, перш за все слід розпочати з розкриття їх основних параметрів та змістовних характеристик. В широкому значенні, академічна свобода – це комплексна категорія, яка характеризує соціальний простір самостійності і незалежності академічної спільноти в рамках академічної діяльності. Академічна свобода стосується всіх членів академічного співтовариства – науковців, викладачів і студентів. Для більш глибокого розкриття ідеї академічної свободи слід розглянути поняття академічної автономії в якості сфери самостійного і незалежного прийняття рішень академічною спільнотою щодо змісту наукових